

МИРКО ИЛИЋ

**ТЕЛЕФОНСКИ ПОЗИВ ИЗ
„СЛАВНЕ ГЕРЕ” У ИНДИЈАНИ**Лик Јована Дучића у роману *Тесла, ѿорѿреѿ међу маскама*
Владимира Пиштала

САЖЕТАК: Рад се бави појавом Јована Дучића као књижевног лика у роману *Тесла, ѿорѿреѿ међу маскама* Владимира Пиштала из 2009. године и сценом његовог телефонског разговора са Николом Теслом, протагонистом Пишталовог романа. Осим саме појаве Јована Дучића и осврта на начин на који је дат његов књижевни лик у поменутој сцени, у раду се предочава и историјска позадина, тј. историјски догађаји који су Дучића и одвели у Америку, као и његово политичко и уметничко деловање међу тамошњом српском дијаспором у време Другог светског рата.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јован Дучић, Никола Тесла, град Гери у Индијани, Сједињене Америчке Државе, Други светски рат

Свакако да већина уметничких, књижевних и филмских ликова спада у групу такозваних фикционалних ликова, што ће рећи измишљених, тј. ликова који су плод маште самог аутора: писца романа, приповетке, драме или сценаристе филма. Наравно, измишљени ликови који фигурирају у некој књизи или на филму могу бити и делимично засновани на особама које су стварно постојале или постоје, што значи да аутор може да допуни и домисли своје, суштински измишљене, ликове неким особинама, ставовима и другим карактеристикама преузетих од људи који су му познати из стварног света.

Међутим, осим потпуног измаштавања уметничких ликова, као и делимичног заснивања истих на стварним људима, како у

литератури тако и на филму, није редак ни случај да се као ликови појављују и особе које су, условно речено, у потпуности пренете из стварног света у свет књижевности или филма. Могло би се рећи да је појава историјских личности као уметничких ликова на страницама неког књижевног дела или на филму инспирисана разним разлозима; од оних који се тичу самог дочаравања једне епохе и догађаја у којима су те личности фигурирале и жеље да се додатно осветли њихова историјска улога, па до ауторове личне фасцинације ликом и делом оних људи који су обележили једно време својим радом у разним сферама људске делатности. Отуда ће књижевношћу и кинематографијом продефиловати дугачак низ личности које ће искорачити из историјског у уметничко. Одједи величине, изузетности и специфичности појединих људи, као и њихових поступака, одлука, било позитивних или негативних, њихове уметничке и интелектуалне заоставштине се проносе из прошлости у садашњост и будућност, те је и разумљиво да државници, војсковође, уметници, научници и друге историјске личности настављају да привлаче пажњу људи и одржавају њихово интересовање за доба у којем су живели и њихов лик и дело.

У српској историји постоји велики број људи чије биографије снажно привлаче пажњу и интересовање историчара, књижевника, биографа, публициста, али и обичних људи. Неки од њих неизоставно спадају у категорију личности које су својим научним или уметничким радом задужили српску културу и иза себе оставили неизбрисив траг у нашој историји. Свакако да је једна од тих личности и Никола Тесла (1856–1943), иако, без сваке сумње, значај његовог дела премашује оквире историје српског народа. Сем Тесле, међу поменутих великанима је и Јован Дучић (1871–1943), песник и дипломата, чије дело није светски познато попут Теслиног, али које је, свакако, од прворазредног значаја унутар српске културе. Управо ове две личности накратко спаја роман *Тесла, ѿорѿреѿ међу маскама* Владимира Пиштала из 2009. године.

Пишталов роман покрива временски период од Теслиног детињства у Смиљану, месту у ком је рођен 1856. у Војној крајини тадашњег Аустријског царства, па до његових последњих дана 1943. године у Њујорку. Дакле, видимо да су Тесла и Дучић били савременици. Тесла је, додуше, био знатно старији од Дучића, али су обојица умрли исте године. Никола Тесла је преминуо почетком 1943. године, тачније, 7. јануара, на православни Божић, а Дучић на Благовести, 7. априла, дакле, четири месеца касније.

Оба ова српска великана умрла су у Сједињеним Америчким Државама: Тесла у Њујорку, као што је већ речено, а Дучић у градићу Гери, у америчкој савезној држави Индијани. За разлику од Тесле

који је већи део свог живота провео у Америци (из Европе је отишао 1884), Дучић је у Америци провео само период од августа 1941. до своје смрти априла 1943. године.¹ Могло би се рећи да је Тесли Америка, као средина која је пружала веће могућности за реализацију његових изумитељских замисли, била циљ, након времена проведеног у Грацу, Прагу, Будимпешти и Паризу. Дучићу, који је, такође, свој век проводио по европским метрополама и коме је европски културни простор представљао средину у којој је налазио могућности за уметнички и културни ужитак, САД ће, пре свега, бити уточиште од рата у Европи и његовој домовини иако ће и тамо, мада не више у званичном својству дипломате, бити врло друштвено-политички активан. У време напада Немачке априла 1941. и нацистичке окупације Краљевине Југославије која је убрзо уследила, Дучић се налазио у својству изванредног посланика и опуномоћеног министра у Шпанији, у коју је распоређен претходне 1940. године.² Међутим, како је у то време било одлучено да Југословенско посланство у Мадриду дипломатски покрива и суседни Португал, Дучић је био акредитован као дипломатски представник и у тој држави.³ И управо ће из њеног главног града Лисабона напустити Европу 1941. године, након што ће у складу са Дучићевим ставом да нема сврхе одржавати дипломатске односе са Шпанијом након што је она признала такозвану Независну Државу Хрватску југословенска влада у егзилу затворити тамошње дипломатско представништво.⁴

Дучић је у Америци одсео код свог рођака Михајла Дучића у поменутом градићу Гери у Индијани на обали Мичигенског језера. По пристизању у Америку, Дучић се интензивно интересује за дешавања у окупираној домовини, те проживљава мучне тренутке због пристизања вести о масовном страдању српског народа у Независној Држави Хрватској. Иако већ у годинама, али сада ослобођен дипломатске етикеције и обзира, Дучић ће бити крајње отворен по питању политичких прилика у отаџбини пре и у току рата. Хрватска издаја Краљевине Југославије и страдање Срба од руке дојучерашњих сународника, Дучића ће подстаћи на активно агитовање против заговарања неке нове послератне Југославије.

¹ Александар Петров, „Сам против свих”, у *Злајна ружа за Јован Дучића*, приредио Александар Петров, Београд, 2000, стр. 37.

² Миладин Милошевић, предговор књизи *Јован Дучић, Дипломатски сјиси*, приредио Миладин Милошевић, друго допуњено издање, Удружење Требињаца „Јован Дучић” у Београду, Београд, 2015, стр. 21.

³ Исто, стр. 22.

⁴ Радован Поповић, *Кнез српских јесника*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 196.

У *Американском Србобрану*,⁵ српском часопису из Питсбурга, Јован Дучић ће објављивати песме и чланке о страдању Срба и у њима огорчено износити своје ставове.⁶ Говориће и на скуповима српске дијаспоре, а укључиће се и у рад обновљене Српске народне одбране,⁷ патриотске организације Срба у Америци коју је некада водио Михајло Пупин,⁸ а на чијем је челу након њене обнове био управо поменути Дучићев рођак Михајло Дучић.⁹ На повезаност Јована Дучића са Српском народном одбраном и на њихову идеолошку блискост у погледу на питање југословенске државе указује и то што је Дучић на конгресу Српске народне одбране 27. и 28. јуна 1943. године поменут као духовни вођа ове организације.¹⁰ Дучићево деловање у Америци међу српском емиграцијом ће бити толико енергично и толико недвосмислено антијугословенско да ће то изазвати и негодовање појединих чланова југословенске владе у егзилу у Лондону.¹¹ Осим појединачних песама, политичких чланака и есеја, Дучић је у Америци објавио и своју монографију *Гроф Сава Владиславић*, као и своју последњу збирку песама *Лирика*. Збирка је изашла на сам дан његове смрти, 7. априла 1943. године.

Као што видимо из овог осврта на Дучићев долазак у Америку и његово деловање, око годину и по дана, од његовог одласка из Европе августа 1941, па до Теслине смрти почетком 1943. године,

⁵ *Амерички Србобран (The American Srbobran)* прве су српске новине у САД. Појавиле су се 18. јануара 1906. године у Питсбургу (Пенсилванија). *Америчански Србобран* покренут је као српски лист за политику, просвету и књижевност. Види: Нада Петровић, „Односи Србије и САД у Великом рату и америчко признање новостворене Краљевине СХС”, у *Гласник удружења архивских радника Републике Српске*, Vol. 4, No. 11, Бања Лука, 2019, стр. 191.

⁶ Александар Петров, „Сам против свих”, у *Злајна ружа за Јован Дучића*, приредио Александар Петров, Београд, 2000, стр. 37.

⁷ Српска народна одбрана (СНО) је српска патриотска организација основана на Видовдан 28. јуна 1914. године у САД. Први председник СНО био је Михајло Пупин. Организација је прикупљала помоћ за српски народ и била заслужна за слање 17.000 добровољаца у српску војску током Првог светског рата. Обновљена је за време Другог светског рата у Чикагу после објављивања Меморандума владике Валеријана о страдању Срба у НДХ. Види Јелена Ковачевић, „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архив*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014, стр. 143–144.

⁸ Славко Пановић, „Јован Дучић – обновитељ Српске народне одбране у Америци”, у *Злајна ружа за Јована Дучића*, приредио Александар Петров, ИП Сигнатуре, Београд, 2000, стр. 79.

⁹ Јелена Ковачевић, „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архив*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014, стр. 144.

¹⁰ Исто.

¹¹ Александар Петров, „Сам против свих”, у *Злајна ружа за Јован Дучића*, приредио Александар Петров, Београд, 2000, стр. 37–38; Јелена Ковачевић, „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архив*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014, стр. 145–150.

Дучић и Тесла су живели у истој земљи. Међутим, иако се Дучић задесио у истој држави у којој је Тесла живео већ деценијама, до сусрета ипак није дошло. Наравно, Дучићу су Теслин лик и дело, као и његова слава били познати и пре његовог одласка у Америку. О томе јасно сведочи и Дучићево писмо његовом рођаку Михајлу Дучићу код којег ће живети у Герију. Обавештавајући га о свом доласку у Америку, Дучић помиње да ће тамо доћи и „четири члана данашње владе: Милан Грол, шеф Демократске странке; Божа Марковић, министар правде; Бошко Јевтић, бивши председник владе и најзад Сава Косановић,¹² министар и члан Самосталне демократске странке (сестрић Николе Тесле)”.¹³ А и током свог боравка у Америци, Дучић ће поменути Теслу у једном од својих текстова које је објављивао у *Американском Србобрану*. У чланку „Лика и њена истина” из 1942. године, говорећи о Теслином завичају, он каже: „Лика је у најновије време дала светској науци Николи Теслу, сина родољубивог проте Милутина, који је један од највећих физичара светских, који је свету дао високу фреквенцију електрицитета, откриће светлости и покрета.”¹⁴ Дакле, Дучићу нису били познати само Тесла и његов рад већ и његово порекло и завичај. Осим у текстовима ове врсте које је писао и објављивао у српским гласилима у Америци, подстакнут стравичним вестима о покољу српског становништва у НДХ, Дучић се и у песми „Лички мученици” осврће на Теслин завичај.¹⁵

Међутим, на још једно занимљиво Дучићево помиње Тесле наилазимо и у једном, такође, историјски занимљивом Дучићевом дипломатском спису из 1932. године који говори управо о оном због чије ће се монструозне кулминације за мање од деценије Ду-

¹² Сава Косановић, кога Дучић помиње у овом писму је у то време био министар снабдевања у влади Душана Симовића након пуча 27. марта. Косановић је био син Теслине рођене сестре Марице, удате Косановић. У време Дучићеве антијугословенске и просрпске агитације у САД, Сава Косановић ће бити један од министара који ће Дучићево политичко деловање отворено критиковати и означити као антидржавно и шовинистичко, потпуно занемарујући да државе Југославије у том тренутку (у истом тренутку у ком НДХ истребљује Србе западно од Дрине) и нема. Види Јелена Ковачевић, „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архиву*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014, стр. 145–150.

¹³ Радован Поповић, *Кнез српских ђесника*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 197.

¹⁴ Јован Дучић, „Лика и њена истина”, у *Мање ђознајџи Дучић (A Less Known Dučić)*, Александар Петров, друго допуњено издање поводом песничког повратка у домовину, ИП Сигнатуре, Американски Србобран, Требиње, Питсбург, Београд, 2000, стр. XXII.

¹⁵ Јован Дучић, „Лички мученици”, у *Мање ђознајџи Дучић (A Less Known Dučić)*, Александар Петров, друго допуњено издање поводом песничког повратка у домовину, ИП Сигнатуре, Американски Србобран, Требиње, Питсбург, Београд, 2000, стр. 32.

чић наћи у емиграцији, а Срби у Босни и Хрватској, укључујући и оне из Теслине Лике, пред истребљењем о којем ће Дучић писати чланке и песме. Реч је о депеши из Мађарске из горенаведене године, тј. времена када је Дучић био на служби у Будимпешти. У допису насловљеном „Мађарски песимизам о Југославији – бесправност Србије као некултурне земље”, у којем извештава Богољуба Јефтића, тадашњег министра спољних послова Краљевине Југославије, о све интензивнијим покушајима историјског ревизионизма од стране земаља поражених у Првом светском рату, Дучић даје опис односа мађарских власти и јавног мњења спрам јужног им суседа, који се да наслутити и из самог наслова извештаја. Ослањајући своје ставове на тадашњу политичку кризу у Југославији, на јачајући ревизионистички фашизам и нацизам у Италији и Немачкој, Мађарска је прорицала и прижељкивала распад Југославије, дисквалификујући Србију, носиоца југословенског уједињења, као тобожњег хегемона који не заслужује привилегију коју има због своје политичке и културне заосталости. Мађарске политичке жеље ће се остварити при избијању Другог светског рата, али у тренутку док су оне још увек биле само непријатељске жеље, Дучић у свом допису, у намери да покаже сву дрскост и бесрамност шовинистичких ставова политичке јавности земље у којој је дипломата, се позива на славну српску средњовековну државу, на устаничку традицију и борбу за ослобођење, принету жртву на југословански олтар, али и на савремене великане уметности и науке које је изнедрио српски народ. Међу њима, Дучић помиње и Николу Теслу:

Срби су дали велике осниваче својој држави и средњег и новог века; први велики ослободилачки рат на Балкану; дали две прве највеће битке за хришћанску идеју, на Марици и на Косову; дали највеће хероје епоса и историје, и у средњем веку, а и сад у европском рату, једина је Србија бранила Балкан од странаца када су остали били уз странце; и дала од своје крви највеће научнике и писце (Руђера, Теслу, Пупина и толике друге) на Балкану и српско-хрватском језику. Ово су крвна историјска факта која Србија мора да каже у своју корист и за сигурност њеног дела.¹⁶

Дакле, из свега наведеног недвосмислено се види да је Дучић био врло свестан величине Теслиног научног и изумитељског генија

¹⁶ Јован Дучић, „Мађарски песимизам о Југославији – бесправност Србије као некултурне земље”, у *Јован Дучић, Дипломајски списи*, приредио Миладин Милошевић, друго допуњено издање, Удружење Требињаца „Јован Дучић” у Београду, Београд, 2015, стр. 129.

у светским оквирима и славе коју је његово име доносило и српском народу у целини. За Дучића је Тесла несумњиво један од великана српског рода.

Међутим, аутор романа *Тесла, њорџреј међу маскама* доводи Теслу и Дучића као књижевне ликове у везу преко поменутог градића Гери и тамошње српске православне цркве. Градић Гери (Gary), који се налази у америчкој савезној држави Индијани и на обали Мичигенског језера основала је Јунајтед Стејтс Стил корпорација (United States Steel Corporation) почетком 20. века и у коме је изградила своје производне погоне.¹⁷ Челичана је на тај начин привукла многе у потрази за послом, међу којима је било и доста имиграната, уључујући и српске.¹⁸ ¹⁹ На тај начин се у овом месту стварала српска заједница која ће ту 1915. године изградити православну цркву.²⁰ Била је то прва црква коју је српска заједница у Герију подигла. Друга црква, о којој је, заправо, у роману и реч, постојала је све до 1978. године када је изгорела у пожару.²¹ Поменута црква је освештана 1938. године и том приликом за кума је био изабран Никола Тесла. Сам Тесла није присуствовао овом догађају већ га је својим присуством заступао Дучићев рођак Мијало Дучић.

Управо на овој вези између цркве у Герију и њеног кума Николе Тесле, аутор изграђује сцену у којој се и Дучићев лик појављује. Ова сцена представља и почетак 122. поглавља насловљеног „Рат светова”. Сам наслов поглавља заправо се тиче наслова научнофантастичног романа Херберта Џорџа Велса из 1898. године, односно радио-драме засноване на Велсовом роману, коју је 1938. извео чувени амерички глумац Орсон Велс. Орсон Велс је поменути научнофантастични роман, који говори о инвазији Марсоваца на планету Земљу, адаптирао и у форми драме извео на радију у оквиру

¹⁷ Само име Гери овај град је добио по Елберту Хенрију Герију (Elbert Henry Gary), оснивачу корпорације која је основала град.

¹⁸ Нада Петровић, „Односи Србије и САД у Великом рату и америчко признање новостворене Краљевине СХС”, у *Гласник удружења архивских радника Републике Српске*, Vol. 4, No. 11, Бања Лука, 2019, стр. 191.

¹⁹ У Герију ће одрасти, а једно време и радити у тамошњој челичани, амерички глумац српског порекла, Младен Секуловић, познатији под именом Карл Малден. Малденов отац Петар био је Дучићев земљак из Херцеговине, рођен у Билећи.

²⁰ Преузето са <https://www.saintsava.net/about/> (25. 5. 2021).

²¹ Године 1991. изграђена је нова црква посвећена Светом Сави у градићу Мерилвил (Merrillville), који се налази у близини Герија. Занимљиво је да се на зидовима ове нове цркве, међу неколико значајних личности из српске историје, налазе и Дучићев и Теслин лик (а и Пупинов, који је био ктитор прве цркве), као што је случај и са Саборном црквом у Дучићевом родном Требињу. Разлика је у томе што су ликови на цркви у Меривилу израђени у мозаику у склопу фасаде цркве, а у требињској цркви су ликови фрескописани у унутрашњости.

програма Меркури театра 30. октобра 1938. Извођење радио-драме било је у склопу празника Ноћ вештица (Halloween), те је Велс радњу романа адаптирао на тај начин што је исту изместио просторно и временски из Енглеске, односно из последње деценије 19. века у Америку и у 1938. годину. Велсово извођење драме у садејству са повременим укључењима и „извештајима” о „нападу” Марсоваца са лица места у Њу Џерзију, учинило је да се границе између фикције и стварности код слушалаца убрзо замагле. Поменути „извештаји” који су говорили о наводној инвазији Марсоваца и наоружању које су користили изазвали су панику међу слушаоцима радија, која се затим прелила и на улице.

Овде долазимо до једне ствари која можда није толико битна из уметничке перспективе, јер уметност има право на слободу на коју друге, углавном научне дисциплине попут историографије, немају. Наиме, ради се о својеврсном анахронизму, тј. хронолошкој испречаности догађаја на основу којих аутор романа гради сцену којом се овај текст и бави. Ради се о томе да су се поменуто освештавање цркве у Герију и извођење радио-драме *Рајџ свейтова* десили 1938, а Дучићев долазак у Америку тек 1941. године. Међутим, у сцени из Пишталовог романа Велсова радио-драма се већ догађа, тј. емитује, а освештавање цркве у Герију тек планира, након што је Дучић већ пристигао у САД. И сам почетак Другог светског рата се у роману дешава управо након овог поглавља, које својим симболичним насловом („Рат светова”) као да га и најављује. Дакле, хронологија ових догађаја у роману не одговара хронологији догађаја из историје. Дучић је у Америку стигао не само након што је Други светски рат почео у Европи него и након што је нацистичка Немачка напала Краљевину Југославију. По свему судећи, у питању је својеврсно сажимање догађаја у краћи временски оквир, вероватно у циљу подређивања хронологије концепцији романа. Уосталом, и сам аутор на крају романа каже да је настојао да поштује хронологију „сем у ретким случајевима кад су драмска и поетска логика беспштедно наметнуле свој ауторитет”.²²

Догађај из 1938. године је, заправо, и тема целог 122. поглавља. Аутор романа описује сцену у којој Никола Тесла, слушајући поменути радио-драму о доласку Марсоваца који поседују такозвани „зрак смрти”, уз осмех препознаје део одраза своје огромне изумитељске репутације и њен плодан утицај на уметничку машту. Док се паника полако ствара међу становништвом којем се замаглила граница између стварног и фикционалног, Тесла ће увидети

²² Vladimir Pištalo, *Tesla portret među maskama*, Agora, Zrenjanin, 2014, стр. 413.

ироничност ситуације у којој су они који су некада њега исмејавали за фантастичност изума које је предвиђао, сада, заправо, у исте поверовали, насамарени радио драмом Орсона Велса.

Ова сцена у којој се и појављује Дучићев лик управо започиње музичким уводом и гласом Орсона Велса са радија који се чује у сали хотела „Њујоркер”, у коме је изумитељ радија и живео до своје смрти. Убрзо ће Велсов говор, који је Тесли привукао пажњу, бити прекинут музичким интермецом, а Тесла добити обавештење да се јави на телефонски позив: „Из Гери Индијана телефонирали су му господин Дучић и тамошњи конзул Петар Чубрић да му кажу да је вест да ће бити кум овдашње цркве примљена са великом радошћу.”²³ Дакле, као што је већ поменуто и као што се да видети из цитата, Пиштало уводи Дучићев лик на основу историјског податка о Теслином кумовању српској цркви у Герију, као и чињеници да је у том истом граду Дучић живео код свог рођака Михајла. Наратор романа нам потом каже да су „појачаним гласом преко телефона” Тесли прочитали вест из *Американској Србобрана*:

Славни кум поздравља славну Геру! Јутрос је Србобран добио историјску депешу из наше славне Гере која гласи: Велика је част указана нашој Гери – драо се биковски глас преко телефона. – Наш велики геније НИКОЛА ТЕСЛА примио се да буде кум наше герске богомоље која ће бити посвећења 24. новембра.²⁴

Као што се види у цитату, Пиштало је увео Дучићев лик у сцену и преко његове везе са часописом *Американски Србобран*, чији је био сарадник. Сам Дучићев разговор са Теслом кратко траје. Саговорници размењују тек неколико реченица, при чему се Теслине своде на по два пута поновљен израз захвалности. Након првог Теслиног захваљивања на указаној почести, Дучић наставља свој помпезни говор који прелази у хвалоспев Тесли: „– А чек’ сад ово – викао је Дучић. – По нашем мишљењу, нема већег генија у историји човечанства који је више олакшао живот обичног човека од Николе Тесли.”²⁵ Након овог дела следи својеврсни сажетак онога што Дучић и амбасадор Чубрић желе да искажу свом саговорнику: „Њима је све било јасно. Тесла је био Србин, рођен од српске мајке, српски геније који је из свог српства црпео инспирацију, па су велике српске мисли падале на памет – њему Србину!”²⁶ Тесла ће се опет само захвалити, а Дучић опет наставити свој говор

²³ Исто, стр. 391.

²⁴ Исто.

²⁵ Исто, стр. 392.

²⁶ Исто.

реченицом која одражава оно што је Тесла постао у свести људи: „И кажу да су једном све фабрике у Америци стале и да сте их за минут поправили. И да сваку ноћ проводите у Лици”.²⁷ Као и за друге људе, тако и за Дучића, Тесла није више био само велики изумитељ и научник. Његова достигнућа су од њега у причама људи, понекад невероватним колико и његови изуми, правила биће готово надљудских способности и интелигенције. Теслин лик и дело се већ преображавао у мит и легенду савременог доба. Али за разлику од других људи у Америци и свету, Тесла је за Србе, а самим тим и за Дучића, био још више од поменутог и био још значајнији. Као што Дучићево помињање Теслине родне и завичајне Лике показује, Тесла је за своје земљаке био у том тренутку један од највећих и најславнијих синова српског рода. У њиховим очима, Теслина слава је проносила и славу српског имена. Наравно, то није било без основа, и сам Никола Тесла је заиста с поносом говорио и писао о свом српском пореклу, српској историји и јуначкој традицији и епским песмама које су је опевале.²⁸

Међутим, као што је речено, видно је да на сав Дучићев ентузијазам с којим он чита објаву из *Србобрана* и упућује похвале Тесли, Теслин лик одговара учтивим, али шурум и пригушеним „Хвала, хвала”.²⁹ Спрам Дучићеве помпезности и ентузијазма стоји Теслина, могло би се рећи, чак и блага незаинтересованост за тему разговора, те заокупљеност радио-драмом, чије слушање му је прекинуо неочекивани Дучићев телефонски позив. Може бити и да Теслини пригушени и шури одговори дочаравају и његову старост. Тада је већ био у осамдесетим годинама. Тесла је остао упамћен као човек који није много марио за почаст и похвале, мада имајући у виду Теслин понос на српско порекло, његова захвалност својим земљацима свакако се може сматрати искреном. Приказ телефонског разговора између Дучића и Тесле се завршава још једним упорним Дучићевим „А чек сад ово...”³⁰ којим наставља свој говор након саговорничког захваљивања. Роман нам више не даје садржај Дучићевог излагања, али се да претпоставити да се ради о додатним похвалама или препричавању анегдота које говоре о Теслиној величини. Након завршетка приказа разговора, Тесла се враћа у салу за вечеру и наставља да слуша радио-пренос.

²⁷ Исто.

²⁸ Никола Тесла, „Никола Тесла о Змају Јовану Јовановићу” (Zmai Iovan Iovanovich, the chief Servian poet [sic]), у *Ја, Никола Тесла*, Александра Нинковић Ташић, Милорад Дурутовић, Агапе књига, Београд, 2020, стр. 153.

²⁹ Vladimir Pištalo, *Tesla portret među maskama*, Agora, Zrenjanin, 2014, стр. 392.

³⁰ Исто.

Као што смо видели, Дучић се појављује изненада и накратко у роману. Његов лик је дат кроз свега неколико реченица, али и кроз тако кратко појављивање могу се уочити неке карактеристике Дучићеве личности по којима је остао упамћен и које код читалаца могу да призову историјског Дучића. Пре свега, оно што је одмах уочљиво је то да сцена телефонског разговора са Теслом приказује Дучића као једну упорну и чак помало наметљиву личност која не узима много у обзир евентуалну саговорникову индиспонираност да се интензивније укључи у разговор. То видимо по Дучићевом понављању фразе „А чек’ сад ово” којом наставља свој говор, не обазирјући се много на саговорникове кратке одговоре. Осим тога, Дучићев ентузијазам у одавању почasti и у похвалама које изриче Тесли упућују на његову речитост, чак и слаткоречивост, која је постала пословична још за његовог живота. А описом његовог гласа као „биковског” може се допунити представа о једном крупном и расном Херцеговцу. Даље, Дучићево помињање Теслиног српског порекла и родне Лике, могу да алудирају и на тадашњу Дучићеву склоност ка нескривеном србовању и посвећености српским националним питањима током његовог боравка у Америци. А с друге стране, да ли се Теслина вербална шкртост у овој сцени може тумачити и као последица клеветања Дучића од стране оних који су његов просрпски активизам изједначавали са шовинизмом? Да ли можемо овде наслутити и утицај Сава Косановића на свог ујака?³¹

И колико год била кратка, сцена овог телефонског разговора је занимљива и због тога што долази неочекивано. Чак и са познавањем историјске чињенице да су Дучић и Тесла једно време живели у истој земљи, Дучићев лик се појављује изненада и помпезно. Има и неке додатне занимљивости у томе што Пишталов роман спаја две значајне историјске личности чије су судбине ипак биле врло различите, али посебно што су те личности у неким аспектима биле антиподне. Не знамо да ли је Тесла читао Дучићеву поезију, ни шта би о њој мислио, али знамо да је поезију волео и у њој уживао, почев од српске народне епске, па оне Гетеове, Бајронове, Змајеве. Но, у сваком случају, љубав према поезији би била оно за шта бисмо могли рећи да су делили, па и стварали, свако на свој начин. Међутим, Пишталова сцена кратког телефонског

³¹ Као што је већ напоменуто, Теслин сестрић Сава Косановић је био је један од оних који су сматрали да је отворено антијугословенско деловање српских иселеничких организација у Америци, објављивање антијугословенских чланака у тамошњој српској штампи, као и Дучићево лично антијугословенско деловање штетно по политику владе која је још увек, бар званично, била југословенска. Види: Јелена Ковачевић, „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архив*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014, стр. 148–149.

разговора нам доноси спој песника и уметника речи, којег је пратила репутација заводника и који је од своје страсти стварао песничку уметност, и песника науке и техничких изума који је свој живот проводио у релативној и својеврсној аскези која је произилазила из посвећености изумитељском раду, не занимајући се, бар не на начин на који је то Дучић чинио, за лепши пол, а који је ипак нехотице очаравао својом појавом, интелектом и харизмом.

И као што је већ поменуто, сусрет између Дучића и Тесле није се никад догодио, али је историјска могућност за тај сусрета постојала. И управо ће тај никад нереализовани сусрет бити епизода из Дучићевог живота која читаоца уводи у један други роман у коме ће се Дучић такође појавити, али овога пута као главни лик.³² Биће то роман Славише Павловића *Химерина крв*, насловљен по једном од најчешћих мотива Дучићеве поезије и прозе.

ЛИТЕРАТУРА

- Дучић, Јован, „Лика и њена истина”, у *Мање познати Дучић (A Less Known Dučić)*, Александар Петров, друго допуњено издање поводом песничког повратка у домовину, ИП Сигнатуре, Американски Србобран, Требиње, Питсбург, Београд, 2000.
- Дучић, Јован, „Лички мученици”, у *Мање познати Дучић (A Less Known Dučić)*, Александар Петров, друго допуњено издање поводом песничког повратка у домовину, ИП Сигнатуре, Американски Србобран, Требиње, Питсбург, Београд, 2000.
- Дучић, Јован, „Мађарски песимизам о Југославији – бесправност Србије као некултурне земље”, у *Јован Дучић, Дипломатски списи*, приредио Миладин Милошевић, друго допуњено издање, Удружење Требињаца „Јован Дучић” у Београду, Београд, 2015.
- Ковачевић, Јелена „Јован Дучић у емиграцији 1941–1943”, у *Архив*, часопис Архива Југославије, година XV, број 1–2, Београд, 2014.
- Милошевић, Миладин, предговор књизи *Јован Дучић, Дипломатски списи*, приредио Миладин Милошевић, друго допуњено издање, Удружење Требињаца „Јован Дучић” у Београду, Београд, 2015.
- Павловић, Славиша, *Химерина крв, роман о Дучићу*, Лагуна, Београд, 2020.
- Пановић, Славко, „Јован Дучић – обновитељ Српске народне одбране у Америци”, у *Златна ружа за Јована Дучића*, приредио Александар Петров, ИП Сигнатуре, Београд, 2000.
- Петров, Александар, „Сам против свих”, у *Златна ружа за Јована Дучића*, приредио Александар Петров, Београд, 2000.

³² Славиша Павловић, *Химерина крв, роман о Дучићу*, Лагуна, Београд, 2020, стр. 11.

Петровић, Нада, „Односи Србије и САД у Великом рату и америчко признање новостворене Краљевине СХС”, у *Гласник удружења архивских радника Републике Српске*, Vol. 4, No. 11, Бања Лука, 2019.

Pištaló, Vladimír, *Tesla portret među maskama*, Agora, Zrenjanin, 2014.

Поповић, Радован, *Кнез српских ђесника*, Службени гласник, Београд, 2009.

Тесла, Никола, „Никола Тесла о Змају Јовану Јовановићу” (Zmai Iovan Iovanovich, the chief Servian poet), у *Ја, Никола Тесла*, Александра Нинковић Ташић, Милорад Дурутовић, Агапе књига, Београд, 2020.

Интернет извори:

<https://www.saintsava.net/about/>